

De spirituele dimensie van de vijf dagelijkse
gebeden in de sji'itische traditie

BAQIYYAT
ALLĀH
INSTITUUT

Sji'itisch Kenniscentrum · Vertaling & Publicatie

Baqiyyat Allāh Instituut
augustus 2025

Inleiding

Het rituele gebed (*salāt*) is het hart van de islamitische devotie. De Profeet Muḥammad (vrede zij met hem en zijn familie) beschreef de vijf dagelijkse gebeden als de ***pijler van het geloof*** en vergeleek ze met een rivier aan de deur van een mens: wie zich vijf keer per dag in dit stromende water baadt, blijft vrij van onreinheid **【1】**. In de twaalf-imamitische (*twaalver*) sji'a hebben de imams uit het Huis van de heilige Profeet (*Ahl al-Bayt vrede zij met hen*) hen deze leer uitgewerkt en overgedragen via betrouwbare ḥadīth-collecties zoals *al-Kāfī*, *Man lā yaḥḍuruḥu al-ḥaqīq*, *Tahdhīb al-aḥkām* en de latere encyclopedie *Biḥār al-Anwār*. Daarnaast hebben klassieke geleerden als Shaykh al-Mufīd (d. 413/1022), Shaykh al-Ṭūsī (d. 460/1067) en 'Allāmah al-Ḥillī (d. 726/1325) de uiterlijke en innerlijke voorschriften van het gebed systematisch beschreven.

Dit artikel heeft tot doel de spirituele betekenis van de vijf dagelijkse gebeden te verkennen door middel van ḥadīth van de Ahl al-Bayt (a) en de uitleg van eerste-grads klassieke sji'itische geleerden. Per onderdeel van het gebed – de *niyyah* en *takbīrah al-iḥrām*, het staan en reciteren (*qiyām*), de buiging (*rukū'*), de neerknieling (*sujūd*), de *tashahhud* en de afsluitende *salām* – worden inzichten gepresenteerd. Het artikel volgt een academisch-populaire stijl zodat het zowel religieus exact als toegankelijk blijft. Tot slot wordt het belang van innerlijke aanwezigheid van het hart belicht, een thema dat in zowel ḥadīth als bij de klassieke geleerden centraal staat.

Inhoudsopgave

1. Niyyah en *takbīrah al-iḥrām*
2. Staan (*qiyām*) en recitatie
3. Buiging (*rukū`*)
4. Neerknieling (*sujūd*)
5. Tashahhud en salām
6. Aanwezigheid van het hart
7. Nachtgebed en extra gebeden
8. Inzichten van klassieke geleerden
9. Conclusie

Niyyah en *takbīrah al-iḥrām*

Intentie (*niyyah*)

Voor elke handeling is een intentie vereist. Shaykh al-Ṭūsī legt in zijn *al-Mabsūṭ* uit dat de *niyyah* de bewuste toewijding aan Allah is en het onderscheid maakt tussen gebed en andere handelingen. Volgens ‘Allāmah al-Ḥillī vormt een oprechte *niyyah* de eerste stap van spirituele opgang; men dient alleen Allah te willen behagen en zichzelf te zuiveren van ostentatie (*riyāʿ*).

De openings-*takbīr*

De *takbīrah al-iḥrām* (“Allāhu akbar”) opent het gebed. Imam Jaʿfar al-Ṣādiq (a) legt uit dat iemand die *Allāhu akbar* zegt terwijl zijn hart nog aan iets anders hangt, liegt tegen zichzelf; Allah ontnemt dan de zoetheid van Zijn herinnering 【2】. De *takbīr* verklaart dat niets groter is dan God; daarom moeten alle wereldse zorgen op dat moment onbetekenend zijn. Klassieke juristen als Shaykh al-Mufīd benadrukken dat de *takbīr* de gebedshandelingen inleidt en alle niet-rituele handelingen verbiedt; hierdoor komt de dienaar als het ware een heilige sfeer binnen. In spiritueel opzicht is de *takbīr* een roep om te ontwaken en herinnert zij de gelovige eraan dat hij in het gebed voor de Heer der werelden staat.

Staan (*qiyām*) en recitatie

Tijdens het staan leest de gelovige een sūra uit de Koran, meestal Soera al-Fātiḥa gevolgd door een andere sūra. *Qiyām* symboliseert het rechtopstaan van het hart voor God. De Profeet leerde: “Aanbid Allah alsof je Hem ziet; als je Hem niet ziet, weet dan dat Hij jou ziet” 【3】. Deze *iḥsān*-houding geldt vooral tijdens het *qiyām*: de gelovige staat aandachtig, beseffend dat God hem aanschouwt. Shaykh al-Ṭūsī vermeldt dat langzame recitatie (*tartīl*) en nadenken over de betekenissen de geest rust geven. Al-Ḥillī voegt daaraan toe dat het reciteren van langere verzen uit de Koran oprechte liefdesverklaringen tot God zijn.

Een beroemde anekdote benadrukt de volledige concentratie bij het *qiyām*: toen de mantel van Imam Zayn al-ʿĀbidīn (a) tijdens het gebed van zijn schouder gleed, bevestigde hij deze pas na het beëindigen van het gebed. Gevraagd waarom hij hem niet eerder recht trok, antwoordde hij: “Weet gij niet voor wie ik stond?” 【4】. Het verhaal onderstreept dat volledige aandacht voor God belangrijker is dan wereldse ongemakken.

Buiging (*rukūʿ*)

Rukūʿ symboliseert nederigheid en onderwerping. Imam Jaʿfar al-Ṣādiq (a) omschrijft het als een teken van hoffelijkheid en buiging, terwijl *sujūd* het teken van nabijheid tot God is 【5】. De verzen “Moge Gods vloek rusten op de gelovigen die hun *rukūʿ* niet vervolmaken” in de tradities herinneren eraan dat een onvolledige buiging de spiritualiteit schaadt. Lange en aandachtige *rukūʿ* beschermt tegen de verschrikkingen van het graf en wekt de woede

van Iblīs 【6】 . Shaykh al-Mufid benadrukt dat de rug recht moet zijn en de handen op de knieën rusten; innerlijk dient het hart te buigen voor de grootheid van Allah. Klassieke juristen leren dat men in rukūʿ lofprijzingen uitspreekt, zoals “Subḥāna rabbī al-‘azīm wa bi-ḥamdih” (Heilig is mijn grootste Heer en aan Hem behoort alle lof).

Neerknieling (*sujūd*)

Sujūd is de meest intieme positie van het gebed. In hadith staat dat “sujūd de beste manier is om nabij te komen: ‘... en werp je neer en nader!’” 【7】 . Het voorhoofd op de aarde plaatsen herinnert ons aan onze oorsprong uit klei en aan de uiteindelijke terugkeer tot God. De Ahl al-Bayt (a) leren dat wie sujūd verlengt, hiermee de vijand Iblīs woedend maakt 【8】 . Bovendien moet de gelovige tijdens sujūd de heerlijkheid van Allah bezingen en innerlijk erkennen dat zijn eigen ego niets te betekenen heeft. Classical juristen zoals al-Ḥillī verbinden de twee sujūd van elke rakʿah met de herkomst van de mens (uit aarde geschapen) en de wederopstanding. Het prostreren op zuivere aarde (zoals een turbah van klei) benadrukt deze symboliek.

Tashahhud en salām

Tashahhud

Aan het einde van de tweede en laatste rakʿah zit men rechtop om God te prijzen en te getuigen van de eenheid van God en het profeetschap van Muḥammad. In traditionele ḥadīth worden deze formuleringen herhaald opdat de gelovige de geloofsbelijdenis voortdurend in gedachten houdt. Het gezegde “Lā ilāha illā Allāh is een vesting; wie deze binnengaat, is veilig” herinnert eraan dat het monotheïsme een bescherming is 【9】 . In de tashahhud wordt daaraan toegevoegd: “waḥdahu lā sharīka lah” – Hij is Eén zonder partner – om alle vormen van verborgen associatie (*shirk*) te ontkennen 【10】 . Bovendien bevat de tashahhud zegeningen over de Profeet (s) en zijn zuivere familie (a); dit verankert de verbondenheid met de Ahl al-Bayt (a) en benadrukt dat leiding tot God via hen verloopt.

Salām

Het gebed wordt afgesloten met de begroeting *salām*, waarmee de biddende vrede wenst aan de Profeet, de rechtvaardige dienaren van God en zichzelf. *Salām* betekent letterlijk “vrede” en is een naam van Allah; het verbreidt veiligheid en broederschap. Klassieke ḥadīth benadrukken dat hij die oprecht *salām* uitspreekt en zelf geen onrecht begaat, daadwerkelijk deel heeft aan Goddelijke vrede. De groet herinnert de biddende eraan dat hij na de spirituele reis van het gebed terugkeert naar de samenleving en daarin een bron van vrede moet zijn.

Aanwezigheid van het hart

De imams hebben sterk gewaarschuwd tegen een gebed zonder innerlijke aandacht. In diverse overleveringen wordt gesteld dat alleen het deel van het gebed dat met een aanwezig hart verricht is, aanvaard wordt: “Van de salāt van iemand wordt slechts de helft

of een derde aanvaard, tot zelfs een tiende; de rest wordt naar het gezicht van de biddende teruggegooid” 【11】 . Imam al-Bāqir (a) vertelt dat wanneer een gelovige het gebed begint, Allah Zijn blik op hem richt en engelen hem omringen totdat hij het gebed voltooit 【12】 . Imam Ja‘far al-Šādiq (a) voegt daaraan toe dat als iemand zijn hart tot Allah wendt tijdens de salāt, Allah de harten van de gelovigen tot hem wendt 【13】 . Tevens wordt het verschil tussen twee gebeden waarin de uiterlijke handelingen gelijk zijn maar waarvan de innerlijke aandacht verschilt, beschreven als “zo groot als de afstand tussen hemel en aarde” 【14】 .

Deze ḥadīth tonen dat aanwezigheid van het hart – concentratie, nederigheid en Godsbewustzijn – een essentiële voorwaarde voor spiritualiteit is. Shaykh al-Mufīd merkt in zijn *al-Muqni‘ah* op dat een biddende zich bewust moet zijn dat hij voor zijn Heer staat, anders ontbreekt de geest van het gebed. Al-Ḥillī benadrukt dat *khushū‘* (nederigheid) in het hart begint en zich uit in rustige bewegingen en een bewuste recitatie. Daarom is het belangrijk dat men zich voor het gebed losmaakt van zorgen en een omgeving kiest die de aandacht bevordert.

Nachtgebed en extra gebeden

Shaykh al-Mufīd haalt in zijn *al-Amālī* een traditie aan waarin de heilige Profeet (s) herhaaldelijk de vijf dagelijkse gebeden aanbeveelt en verklaart dat ze de zuilen van het geloof zijn 【15】 . In dezelfde overlevering vertelt hij dat wanneer twee derde van de nacht voorbij is, een engel roept: “O dienaar van Allah, sta op en gedenk je Heer.” Wie opstaat, zich reinigt en bidt, bevrijdt zichzelf van de “knopen” van luiheid en zonde 【16】 . Dit nachtgedeelte (*ṣalāt al-layl*) wordt door de Ahl al-Bayt (a) beschouwd als een middel tot spirituele zuivering en toename van inzicht; de vroege geleerden zoals Shaykh al-Ṭūsī behandelden het uitvoerig in hun werken over extra gebeden.

Inzichten van klassieke geleerden

Klassieke sji‘itische geleerden hebben naast de juridische voorschriften ook de innerlijke dimensies benadrukt:

- **Shaykh al-Mufīd** zag het gebed als een “ladder tot de hemel” en schreef dat de ziel door de juiste intentie, nederigheid en stilte gereinigd wordt. Hij verklaart dat zintuiglijke verstrooiing en het hartstochtelijk volgen van gedachten de ziel benadelen; daarom dient men voor het gebed stil te worden en zich tot God te richten.
- **Shaykh al-Ṭūsī** ordende in zijn *Tahdhīb al-aḥkām* de overleveringen over de voorwaarden van het gebed en benadrukte de specifieke regels voor iedere handeling. Spiritueel benadrukte hij dat gebed een voortdurende herinnering aan de opstanding is: iedere sta-, buig- en knielbeweging verwijst naar het ontstaan, het sterven en het herleven van de mens.

- ‘Allāmah al-Ḥillī beschouwde gebed als de **mi‘rāj** (spirituele hemelreis) van de gelovige. In zijn *Tadhkirah al-fuqahā’* legt hij uit dat de uiterlijke regels niet op zichzelf staan maar de innerlijke staat versterken. Hij raadt studenten aan om hun hart te zuiveren door tegendraadse neigingen te bestrijden en tijdens het gebed de betekenis van de uitgesproken woorden te overwegen. Volgens hem leidt nadenken over de lofverzen van de Koran tot goddelijke liefde; overspraak of haast doet de kans op spirituele verheffing verminderen.

Hoewel deze klassieke werken vooral juridisch van aard zijn, tonen zij aan dat vooraanstaande sji’itische geleerden de verbinding tussen de uiterlijke structuur van het gebed en de innerlijke transformatie als essentieel zagen. Hun beschouwingen sluiten naadloos aan bij de ḥadīth van de Ahl al-Bayt (a) over aanwezigheid van het hart en nederigheid.

Conclusie

De vijf dagelijkse gebeden vormen de ruggengraat van de islamitische religie en zijn binnen de sji’itische Imami-traditie diep doordrenkt met spirituele betekenissen. Het uitspreken van de *takbīr* vraagt om volledige overgave; het staan en reciteren herinneren aan de ontmoeting met God; de buiging symboliseert nederigheid, de neerknieling markeert nabijheid en geborgenheid; de tashahhud bevestigt monotheïsme en verbondenheid met de Profeet (s) en zijn familie (a); en de salām brengt de mens terug naar de gemeenschap met een vredig hart. De ḥadīth van de Ahl al-Bayt (a) leren dat het gebed slechts waardevol is wanneer het met een aanwezig hart verricht wordt; zelfs kleine momenten van oprechte concentratie worden door God aanvaard [17]. Klassieke geleerden zoals al-Mufīd, al-Ṭūsī en al-Ḥillī hebben deze lessen uitgewerkt door de uiterlijke regels te verbinden met innerlijke zuivering en bewustzijn. Wie hun adviezen volgt, ontdekt dat het dagelijks gebed niet alleen een plicht is, maar een voortdurende spirituele reis naar de nabijheid van de Meest Barmhartige.

Bronnen

1. Shaykh al-Mufīd, *al-Amālī*, overlevering 16 uit de drieëntwintigste bijeenkomst (vertaling beschikbaar via Al-Islam.org) [1] [15] [16].
2. Muhammad Qara’ati, *A Commentary on Prayer*, hoofdstuk over *Takbīr*, onder verwijzing naar *Wasa’il al-Shī’ah* en *Biḥār al-Anwār* [2].
3. Ibid., hoofdstuk over *Rukū’* en *Sujūd* [5] [6] [7] [8].
4. Ibid., hoofdstuk over *Tashahhud* en *Salām* [9] [10].
5. Sayyed Ruhollah al-Musawi Khomeini, *Ādāb al-Ṣalāt* (Discipline van het Gebed), hoofdstuk over aanwezigheid van het hart (met verwijzing naar *Biḥār al-Anwār* en *Wasa’il al-Shī’ah*) [3] [4] [11] [12] [13] [14] [17].
6. Diverse werken van Shaykh al-Ṭūsī en ‘Allāmah al-Ḥillī (voor algemene achtergrond over het gebed).